

Т. О. ШАПОВАЛОВ І Д. Я. ТЕЛЕГІН

**Матеріали епохи міді—бронзи
Донецького музею**

Експозиція Донецького обласного краєзнавчого музею за останні роки поповнилась значною кількістю нових знахідок, серед яких слід зазначити насамперед горщик давньооямної культури, що надійшов до музею із Жданова, і колекція посуду катакомбного типу, що походить із зруйнованого могильника в с. Райгородок.

Високий гостродонний горщик давньооямного часу (рис. 1, 1 а, б) з жовтуватою поверхнею, яка покрита розчосами, злам черепка чорний. Товщина стінок 0,6 см. По зрізу вінець нанесені безсистемні насічки. Плічка в середній частині тулуба прикрашено візерунком із трьох горизонтальних ліній великого зигзага, виконаного шнуром. В кутах цього зигзага розміщені зображення з вертикальних ліній або досить складних геометричних фігур — вписаних прямокутників, трикутників тощо (рис. 2). Над рисунком зверху розміщено знак у вигляді косоного хрестика і невеликого зигзага. Для горщика зовсім не характерні ритмічність, повторювання елементів, що властиво для звичайного орнаменту. На нашу думку, тут ми маємо справу з якимсь змістовним зображенням типу найпростішої піктограми, близької аналогії до якого знайти важко. Подібні мотиви зустрічаються хіба лише на горщиках з давньооямних курганів Криворіжжя¹, але цей матеріал ще не опублікований. Горщик з м. Жданова давньооямного часу з піктограмним рисунком — досить рідкісна знахідка, що доповнює наші джерела для розуміння деяких рис духовної культури племен епохи міді на Україні.

Колекція посуду катакомбної культури із с. Райгородок, Слов'янського р-ну, Донецької обл., містить вісім горщиків і дві глибокі миски². Всі ці знахідки походять із зруйнованого могильника катакомбної культури, розміщеного на високому правому березі р. Сіверський Донець, поблизу гирла р. Торець. За повідомленням працівника кар'єру, весь посуд виявлено на відносно невеликій площі, на глибині близько 2—3 м від сучасної поверхні при скорчених кістяках, пофарбованих в червоний колір. Крім посуду, при похованнях були й інші речі, що не збереглися.

Горщики із райгородської колекції приземисті, з округлим тулубом, відносно високою шийкою, плоским денцем. Поверхня світло-жовта або сірувата. Нерідко є сліди розчосу гребінцем, злам черепка звичайно чорний. Чашки з відносно великим плоским денцем і трохи зведеними до середини вінцями, під якими розміщено масивне вушко з горизонтальним отвором.

Шість горщиків і миски прикрашені пишним орнаментом. Серед орнаментальних елементів відтиски шнура, тасьми, перевитого шнура, спіральної черепашки, прокреслені лінії і насічки. Для орнаментальних схем притаманні концентричні кола, спіраль, трикутники, фестони, зигзаг тощо. Візерунок у вигляді концентричних кіл є на двох горщиках (рис. 1,

¹ Розкопки Л. П. Крилової в 1964 р.

² Колекція передана в Донецький краєзнавчий обласний музей дирекцією крейдяного кар'єру Слов'янського содового комбінату.

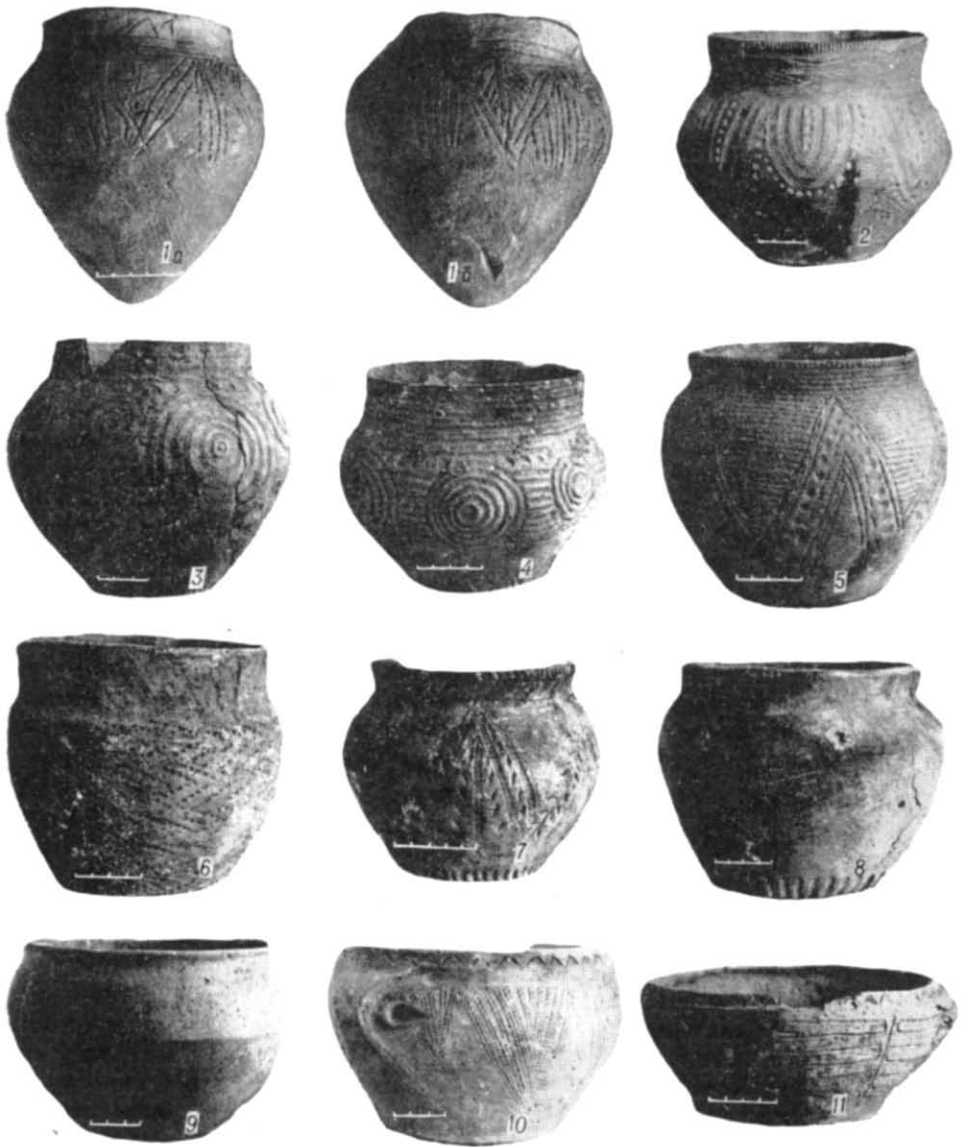

Рис. 1. Кераміка давньоямної і катакомбної культур.
1 — м. Жданів; 2—11 — с. Райгородок.

3, 4). Фестони зазначені на одній посудині (рис. 1, 2), де вони поєднуються з вертикальними лініями, відтиснутими тасьмою і спіральною черепашкою. Для композиції орнаменту двох горщиків (рис. 1, 5, 7) і однієї миски (рис. 1, 10) властиві великі трикутники, виконані вірвовкою або тасьмою. Орнамент другої миски (рис. 1, 11) дещо своєрідний. Він складається з прокреслених прямокутників видовженої форми. Під зрізом вінець цієї миски — прокреслений зигзаг. Орнаментация одного горщика дещо виділяється серед всієї колекції як за елементами орнаменту (відтиски гребінця), так і за мотивом горизонтальної зональності (рис. 1, 6). Один горщик із райгородської колекції орнаментований лише біля дна, де нанесений один ряд вертикальних заглибин (рис. 1, 8). Близькі аналогії цьому горщику, що є не зовсім характерним для типових комплексів катакомбної культури Сіверського Дінця, є на Нижньому Дону. Такий

горщик, зокрема, виявлено в похованнях Лівенцівського могильника на околиці Ростова³.

Крім посуду, приналежність якого до катакомбної культури не викликає сумніву, в райгородській колекції є один з досить широкою шийкою горщик, зовсім позбавлений орнаменту (рис. 1, 9). Його поверхню старанно заглажена і підлощена. Цей горщик з двома досить чітко

Рис. 2. Орнамент на горщику із музею м. Жданова (розворот).

вираженими ребрами: одно посередині тулуба, а друге ближче до вінець. За формою він дещо нагадує посуд зрубної культури та кераміку епохи середньої бронзи з долини Манича і Калмикії⁴.

Райгородська колекція посуду значно розширює наші уявлення про форми і мотиви орнаменту кераміки катакомбної культури Донеччини. Звертають на себе увагу, наприклад, миски, які, як відомо, зовсім були невластиві для катакомбної кераміки цього району⁵. Дещо своєрідна їх орнаментация. Подібні типи мисок відомі нам лише в Нижньому Подніпров'ї (Осокорівка, Нікополь, Князь-Григорівка та ін.)⁶. Важливо зазначити також і наявність тут неорнаментованих горщиків, що, безперечно, вказує на шляхи культурних впливів, які йшли до племен катакомбної культури Донеччини з Нижнього Подоння і Степового Передкавказзя.

Т. А. ШАПОВАЛОВ, Д. Я. ТЕЛЕГИН

Новые материалы эпохи меди—бронзы Донецкого музея

Резюме

За последнее время в фонды Донецкого областного краеведческого музея поступили новые материалы эпохи меди—бронзы, в том числе интересный сосуд древнеямного времени, покрытый сложным рисунком, переданный из музея г. Жданова, а также коллекции керамики (восемь горшков и две миски) катакомбной культуры из с. Райгородок. Находки, дополняющие наши представления о типах и формах сосудов катакомбной культуры, происходят из разрушенного строителями могильника с окрашенными и скорченными скелетами.

³ Розкопки С. Н. Братченка.

⁴ И. В. С и н и ц ы н, У. Э. Э р д н и е в. Новые археологические памятники на территории Калмыцкой АССР. Элиста, 1966, табл. 13, 1; 28, 2.

⁵ В. А. Г о р о д ц о в. Результаты археологических исследований в Изюмском уезде Харьковской губернии в 1901 г.— Труды XII АС. М., 1905, табл. VIII—IX.

⁶ Фонды IА АН УРСР.